

мер уголовно-правового противодействия экологической преступности / В.И. Тарайко // Экология и уголовное право. - Краснодар: ЭДВИ, 2011. - С. 111-118

8. Кузьмін Р. Кримінальна відповідальність юридичних осіб (корпорацій) за господарські злочини // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2010. - № 4 (20). - С. 7-10.

9. Иванов Л. Об уголовной ответственности юридических лиц // Уголовное право. - 2011. - № 3. - С. 31-38

10. Официальный сайт Следственного комитета Российской Федерации. - [Электронный ресурс]: <http://www.sledcom.ru/discussions/?ID=45943>

11. Уголовная ответственность юридических лиц (проект Следственного комитета РФ). - [Электронный ресурс]: www.hse.ru/data/2013/05/20/1298312392/BKR%202013.docx

12. Нерсесян А. Юридична особа як "вторинний" суб'єкт корупційних злочинів: аналіз новел українського антикорупційного законодавства / А. Нерсесян // Юридичний журнал: аналітичні матеріали. Коментарі. Судова практика. - 2010. - № 12. - С. 25-27

13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб. Верховна Рада України; Закон від 23.05.2013 № 314-VII. - [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/314-18>

Крицька І.О.

студентка 5-го курсу

Національного юридичного університету

ім. Ярослава Мудрого

Надійшла до редакції: 25.05.2013

УДК343.91

СЛУЖБОВА ОСОБА ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

Лосєв В. В.

Незважаючи на традиційну увагу в кримінально-правовій науці до злочинів, скоєних службовими особами, багато проблем в їх кваліфікації не знайшли одностайного вирішення в теорії. За низкою позицій однозначної думки серед учених і практиків немає. Юридична оцінка злочинних діянь службових осіб, як і раніше представляє для правозастосовувачів підвищену складність.

Службова особа передбачена як спеціальний суб'єкт у складах як умисних, так і необережних злочинів. Найбільш небезпечні умисні злочини, що здійснюються службовими особами, відносяться в Республіці Білорусь до категорії корупційних злочинів.

Корупція, що проявляється в суспільно небезпечних діяннях службових осіб, які здійснюються ними всупереч інтересам служби за допомогою використання наданих службових повноважень, як сказано в постанові Пленуму Верховного Суду Республіки Білорусь від 16 грудня 2004 р. № 12 "Про судову практику у справах про злочини проти інтересів служби (ст.ст. 424-428 УК)", підриває принципи належного державного управління, рівності й соціальної справедливості, погрожує моральним засядам суспільства [1]. Корупційні злочини створюють загрозу економічній безпеці держави й заподіюють реальний майновий збиток бюджету, підривають авторитет державних органів і інших підприємств, установ і організацій, тому представляють підвищену громадську небезпеку.

Результати протидії корупції залежать також і від правильного застосування кримінального закону. Водночас у слідчій і судовій практиці нерідкі помилки, зумовлені складністю юридичної оцінки злочинних діянь посадовців. Одним з проблемних питань кримінально-правової кваліфікації залишається визначення кола суб'єктів таких злочинів.

У сучасному кримінальному законодавстві Республіки Білорусь вже немає традиційного поняття "службові злочини". Глава 35 Кримінального кодексу Республіки Білорусь 1999 р. (далі - КК Республіки Білорусь) [2] названа "Злочини проти інтересів служби".

У цій статті умовним поняттям "службові злочини" охоплюються:

1) власне злочини проти інтересів служби, що здійснюються службовими; вони заборонені ст.ст. 424-430 (відповідно, "Зловживання владою або службовими повноваженнями", "Бездіяльність службової особи", "Перевиконання влади або службових повноважень", "Службова халатність", "Службова підробка", "Незаконна участь у підприємницькій діяльності", "Отримання хабара") глав 35 КК Республіки Білорусь;

2) інші злочини, які передбачають в якості спеціального суб'єкта службову особу; це, приміром, ст. 210 "Розкрадання шляхом зловживання службовими повноваженнями", ч. 3 ст. 228 "Контрабанда, здійснена службовою особою з використанням своїх службових повноважень", ст. 232 КК "Перешкоджання законній підприємницькій діяльності", ст. 237 КК "Виманювання кредиту або субсидії" та ін. статті КК Республіки Білорусь; у главі 34 "Злочини проти правосуддя" КК Республіки Білорусь передбачені як спеціальні суб'єкти окремі категорії службових осіб - особи, які проводять дізнання, слідчі, прокурори, судді, у ст.ст. 455 і 456 глав 37 "Військові злочини" КК Республіки Білорусь - військові начальники й службові особи.

Об'єднують ці злочини дві обставини (ознаки), що мають кримінально-правове значення: 1) спеціальний суб'єкт - службова особа та 2) спосіб вчинення - використання службовою особою своїх службових повноважень усупереч інтересам служби, що виражається в неправомірному використанні наданих службових прав або невиконанні покладених обов'язків.

Спеціальним суб'єктом злочину визнається фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, має додаткові ознаки, за наявності яких ця особа може вчинити як виконавець суспільно небезпечне діяння, описане диспозицією статті Особливої частини Кримінального кодексу. Додаткові ознаки спеціального суб'єкта можуть або прямо вказуватися в диспозиції статті, або матися на увазі. В останньому випадку ці ознаки слід виділяти шляхом тлумачення.

Як основні юридично значимі ознаки суб'єкта службових злочинів виділяємо правомірність залучення особи до сфери, що охороняється кримінальним законом за-

зльних службових стосунків, і наділення його статусом службової особи.

У пункті 2 постанови Пленуму Верховного Суду Республіки Білорусь від 26 червня 2003 р. № 6 "Про судову практику у справах про хабарництво" [3] при визначенні поняття "службова особа" вказано, що особа, не наділена для цього повноваженнями, яка вчинила за своєю ініціативою дії, що спричинили або можуть спричинити певні правові наслідки для інших осіб, не є службовою особою й не може бути визнана суб'єктом злочину проти інтересів служби.

Тільки службова особа, яка має конкретні права й обов'язки, займає певне службове становище, може повжити своїми службовими повноваженнями, перевершити свою владу, отримати хабар тощо. Приватна особа, не залучена до кола спеціальних службових правовідносин, безпосередньо завдати їм шкоди не може.

Категорії осіб, що визнаються службовими, визначені в ч. 4 ст. 4 КК Республіки Білорусь. При цьому слід звернути увагу, що в Республіці Білорусь службовими особами, які несуть однакову відповідальність по одних тих же статтях КК Республіки Білорусь, визнаються рацівники, які обіймають посади як у державних органах організації, так і в недержавних - у громадських організаціях і на підприємствах приватної форми власності.

До службових осіб відносяться представники влади (п. 1 ч. 1 ст. 4 КК Республіки Білорусь). Це депутати палати представників Національних зборів Республіки Білорусь, члени Ради Республіки Національних зборів Республіки Білорусь, депутати місцевих Рад депутатів, також державні службовці, які мають право в межах своєї компетенції видавати розпорядження або накази і приймати рішення стосовно осіб, не підлеглих ним у службі.

У пункті 3 постанови Пленуму Верховного Суду Республіки Білорусь від 16 грудня 2004 р. № 12 "Про судову практику у справах про злочини проти інтересів служби ст.ст. 424-428 КК)" визначено, що "разом з особами, прямо вказаними в п. 1 ч. 4 ст. 4 КК, представниками влади є також особи, які перебувають на державній службі, які в межах покладених на них повноважень та здійснення владних функцій мають право видавати розпорядження або накази або приймати рішення відносно непідлеглих ним по службі осіб. На цій підставі до представників влади можуть бути віднесені працівники правоохоронних органів, працівники органів і підрозділів у надзвичайних ситуаціях, судові виконавці, військово-службовці пограничної служби (при безпосередньому виконанні обов'язків по охороні Державного кордону), військово-службовці внутрішніх військ (при безпосередньому виконанні обов'язків по охороні громадського порядку, конвоюванню й охороні виправних установ), співробітники державних органів, які здійснюють контрольні й наглядові функції та ін." [1].

Владні повноваження не обмежені часом знаходження людини на службі (роботі). Як справедливо відмічає З.М. Хомич, "для "входження у виконання функцій влади" представникові влади необхідно дотриматися наступних формальностей: представитися, пред'явити службове посвідчення й оголосити про свої владні повноваження відносно вирішення ситуації, що виникла" [4, 964].

Друга категорія службових осіб - представники громадськості (п. 2 ч. 4 ст. 4 КК Республіки Білорусь). Це особи, які не знаходяться на державній службі, але

наділені в установленому порядку повноваженнями представника влади при виконанні обов'язків по охороні громадського порядку, боротьбі з правопорушеннями, відправленню правосуддя.

До таких осіб, зокрема, відносяться члени добровільної дружини, позаштатні співробітники правоохоронних органів, позаштатні співробітники органів і підрозділів по надзвичайних ситуаціях, учасники об'єднань громадян, що сприяють правоохоронним органам в охороні правопорядку (відповідно до Закону Республіки Білорусь від 26 червня 2003 р. "Про участь громадян в охороні правопорядку"), громадські інспектори, народні засідателі.

У пункті 3 ч. 4 ст. 4 КК Республіки Білорусь об'єднані три категорії службових осіб - особи, які постійно або тимчасово, або по спеціальному повноваженню займають в установах, організаціях або на підприємствах (незалежно від форм власності), у Збройних Силах Республіки Білорусь, інших військах і військових формуваннях Республіки Білорусь посади, пов'язані з виконанням: 1) організаційно-розпорядчих обов'язків або 2) адміністративно-господарських функцій, а також 3) особи, уповноважені в установленому порядку на здійснення юридично значимих дій.

Заняття посади може бути постійним, тимчасовим або по спеціальному повноваженню. Під спеціальними повноваженнями розуміються функції, якими наділена особа відповідно до закону, іншого нормативного правового акту, наказу або розпорядження вищої службової особи або правомочного на те органу або службової особи.

До тих, які обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків, відносять осіб, які здійснюють керівництво діяльністю установи, організації, підприємства або їх структурних підрозділів, розстановку і підбір кадрів, організацію праці або служби працівників, підтримку дисципліни, застосування заходів заохочення і накладення дисциплінарних стягнень і тому подібне. Тим самим під організаційно-розпорядчими обов'язками розуміються функції по керівництву трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників. Це, по суті, функції по керівництву підпорядкованими по службі (роботі) людьми. Службовими особами, які виконують організаційно-розпорядчі обов'язки, визнаються керівники різних рівнів, приміром, директор підприємства, начальник цеху, начальник відділу, виконроб, бригадир і так далі.

Особами, що обіймають посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських обов'язків, визнаються особи, які здійснюють повноваження по управлінню й розпорядженню майном і грошовими коштами. Приміром, це повноваження по встановленню порядку зберігання майна, його переробки, реалізації, забезпечення контролю за зберіганням, реалізацією майна. Такими службовими особами визнаються начальник фінансового відділу, завідувачий складом, магазином, відомчий ревізор тощо.

Не всі матеріально-відповідальні особи є службовими особами. Укладення між працівником і наймачем договору про прийняття на себе працівником повної матеріальної відповідальності за незабезпечення збереження майна й інших цінностей, переданих йому для зберігання або для інших цілей, само по собі не може служити підставою для визнання працівника службовою особою. Для цього необхідно, щоб разом з обов'язками по безпосередньому зберігання майна, матеріально відповідальна особа виконувала також функції по управ-

лінню або розпорядженню ним (наприклад, розподіл матеріальних цінностей і тому подібне).

Особами, уповноваженими в установленому порядку на здійснення юридично значимих дій, є працівники, які здійснюють такі дії, у результаті яких настають або можуть настати юридично значимі наслідки у вигляді виникнення, зміни або припинення правовідносин, суб'єктами яких є інші особи. До службових осіб за ознакою наділення правом здійснювати юридично значимі дії відносяться, приміром, нотаріуси, юрисконсульти, експерти, брокери.

Як визначено у Висновку Конституційного Суду Республіки Білорусь від 12 листопада 2001 р. № 3-129/2001 [5], службовими особами за ознакою "здійснення юридично значимих дій" також повинні визнаватися викладачі вищих і середніх спеціальних учбових закладів, які приймають у студентів (учнів), курсові іспити й заліки, викладачі, які входять до складу кваліфікаційних та екзаменаційних комісій.

Проблема віднесення до службових осіб за ознакою "особи, уповноваженої на здійснення юридично значимих дій" багато в чому не вирішена в теорії й на практиці. А.В. Барків обґрунтовано пропонує розуміти під таким спеціальним суб'єктом особу, яка "офіційно уповноважена, тобто наділена організацією (незалежно від форми власності) правом здійснювати дії, що мають ознаки юридичного факту; її дії безпосередньо породжують, змінюють або припиняють правовідносини; правовідносини, що виникають, мають публічно-правовий характер, зачіпають права й обов'язки третіх фізичних або юридичних осіб" [6].

Названі види діяльності (виконання організаційно-розпорядчих обов'язків або адміністративно-господарських функцій, а також здійснення юридично значимих дій) є самостійними ознаками службової особи й наявність будь-якого з них служить достатньою підставою для визнання особи посадовою.

Остання в переліку категорія - це службові особи іноземних держав, члени іноземних публічних зборів, службові особи міжнародних організацій, члени міжнародних парламентських зборів, судді й службові особи міжнародних судів (п. 4 ч. 4 ст. 4 КК Республіки Білорусь).

Працівники установ і підприємств, які виконують свої суто професійні або технічні обов'язки, службовими особами не є. Вони можуть бути суб'єктами посадового злочину тільки в тому разі, якщо разом з виконанням професійних або технічних обов'язків на них в установленому порядку (по спеціальному повноваженню) покладено виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій або виконання юридично значимих дій. Приміром, лікар визнається службовою особою в разі отримання хабара за допущені порушення при видачі листків тимчасової непрацездатності.

Бланкетним характером диспозицій посадових злочинів зумовлений ряд проблем, що виникають у практичній діяльності органів кримінального переслідування й суду при визначенні спеціального суб'єкта.

До обов'язкових ознак належного суб'єкта службових злочинів слід віднести, по-перше, законність залучення особи в систему службових громадських стосунків і, по-друге, надання йому в установленому порядку службових повноважень відповідно до займаної посади.

Тому в ході попереднього розслідування й в судовому засіданні необхідно встановлювати, яку посаду й впро-

довж якого часу займала службова особа; якщо мало місце спеціальне звання - яке саме; якими наказами відбулося призначення та звільнення з посади. Обов'язково перевіряти законність призначення на посаду, зокрема, чи була дотримана відповідність формальним вимогам до кандидата, якщо такі пред'являються нормативно-правовими актами (досягнення певного віку, наявність освіти тощо).

Необхідно встановлювати круг і характер службових повноважень службової особи, фактичні обставини, що свідчать про зв'язок діяння з його службовими повноваженнями, на що звертається увага в постановках Пленуму Верховного Суду Республіки Білорусь від 26 червня 2003 р. № 6 "Про судову практику у справах про хабарництво" [3] і від 16 грудня 2004 р. № 12 "Про судову практику у справах про злочини проти інтересів служби (ст.ст. 424-428 УК)" [1].

Тим самим при провадженні в кримінальній справі мають бути чітко встановлені права й обов'язки службової особи, порядок його дій у різних службових ситуаціях, встановлені для посадовця заборони.

Посада може бути зайнята особою тимчасово або по спеціальному повноваженню. Слід з'ясувати, яким чином ці повноваження були надані (наказом, розпорядженням, дорученням тощо), чи правомочною службовою особою (органом), на який час (у разі потреби не лише дату початку та закінчення знаходження на посаді, а й точний час виконання обов'язків). Обов'язково встановлювати, чи був дотриманий порядок надання особі повноважень, тобто наділення її обов'язками й правами (приміром, обов'язкова письмова форма наказу при покладанні матеріальної відповідальності).

Якщо цей порядок був порушений, особа не може бути визнана суб'єктом службового злочину, оскільки неналежне накладання спеціального обов'язку не призводить до виникнення спеціальної правовідносини. При цьому особа не зобов'язана виконувати такий обов'язок і, відповідно, не повинна нести відповідальність за її невиконання. У такому разі за бездіяльність службової особи або за службову халатність можна притягати до відповідальності вищого керівника, який не прийняв заходів до того, щоб в установленому порядку покласти певні посадові обов'язки на конкретного підлеглого.

Обов'язково з'ясувати межі наданих службовій особі прав і покладених на неї обов'язків. Як вже говорилося, виконання організаційно-розпорядчих повноважень, адміністративно-господарських функцій, здійснення юридично значимих дій - це самостійні ознаки службової особи. Слід враховувати, що одночасно службова особа може бути представником влади (щодо осіб, які не є підлеглими їй по службі), виконувати організаційно-розпорядчі обов'язки (по керівництву підлеглими) і здійснювати адміністративно-господарські функції (по управлінню ввіреним майном). Це, приміром, голова районного виконавчого комітету, начальник районного відділу внутрішніх справ.

У ході попереднього розслідування й судового розгляду кримінальної справи, чітко розмежувавши ці повноваження, слід визначити, які з них службова особа використовувала всупереч інтересам служби.

Проаналізувавши службове положення та службові повноваження, у постанові про притягнення як обвинуваченого й у вирокі суду необхідно вказувати, за якою саме ознакою особа відносилася під час вчинення злочину до службових осіб, була вона представником

влади або особою, яка виконує організаційно-розпорядчі обов'язки, або здійснювала адміністративно-господарські функції тощо.

Особи, що не є службовими (приватні особи), які спільно зі службовою особою брали участь у вчиненні посадового злочину, можуть бути організаторами, підбурювачами або посібниками й підлягають відповідальності за відповідними статтями Кримінального кодексу з посиланням на частини 4, 5 або 6 ст. 16 "Співучасть у злочині" КК Республіки Білорусь.

Проте в разі, коли службові злочини були вчинені організованою групою або злочинною організацією, відповідно до ч. 9 ст. 16 КК Республіки Білорусь її учасники, які не є спеціальними суб'єктами - службовими особами, визнаються співвиконавцями службових злочинів незалежно від своєї ролі.

Самі по собі діяльність службової особи по створенню злочинної організації, керівництву нею або структурними підрозділами, що входять у неї, а також участь у злочинній організації в будь-якій іншій формі, коли ці діяння були здійснені з використанням службових повноважень, є самостійними злочинами й кваліфікуються за ч. 3 ст. 285 "Створення злочинної організації або участь у ній" КК Республіки Білорусь. Інші злочини, здійснені службовими особами в складі злочинної організації, оцінюються самостійно й тягнуть відповідальність за сукупністю злочинів. Це правило кваліфікації злочинів законодавчо закріплене в ч. 2 приміток до розділу X КК Республіки Білорусь.

Так само кваліфікуються дії учасників організованої групи, що входила в складі структурного підрозділу в злочинну організацію (п.п. 12 і 13 постанови Пленуму Верховного Суду Республіки Білорусь від 25 вересня 2003 р. № 9 "Про судову практику у справах про злочини, пов'язані зі створенням і діяльністю організованих груп, банд і злочинних організацій" [7]).

Особливо отягчає відповідальність за окремі злочини проти інтересів служби відповідальне положення винної службової особи (ч. 3 ст. 424 "Зловживання владою або службовими повноваженнями", ч. 3 ст. 425 "Бездіяльність службової особи", ч. 3 ст. 426 "Перевищення влади або службових повноважень", ч. 3 ст. 430 "Отримання хабара") КК Республіки Білорусь). Раніше "відповідальне положення службової особи" відносилось до оціночних понять кримінального права, що призводило до численних судових помилок. Зараз же перелік таких службових осіб, які займають відповідальне положення, законодавчо закріплений у ч. 5 ст. 4 КК Республіки Білорусь. Цей перелік вичерпний, а не відкритий, тому розширювального тлумачення не допускає. До них віднесені:

1) Президент Республіки Білорусь, Голова Палати представників і Голова Ради Республіки Національних зборів Республіки Білорусь, Прем'єр-міністр Республіки Білорусь і їх заступники;

2) керівники державних органів, безпосередньо підпорядкованих або підзвітних Президентові, Парламенту, Уряду Республіки Білорусь, і їх заступники;

3) керівники місцевих Рад депутатів, виконавчих і розпорядливих органів і їх заступники;

4) судді;

5) прокурори областей, міста Мінська, прокурори районів (міст), міждрайонні та прирівняні до них прокурори і їх заступники;

6) начальники слідчих підрозділів, органів дізнання і їх заступники, слідчі;

7) керівники органів державного контролю, внутрішніх справ, державної безпеки, фінансових розслідувань, митних, податкових органів і їх заступники.

Суб'єктом службової підробки (ст. 427 КК Республіки Білорусь), окрім службових осіб, можуть бути також інші уповноважені особи - це працівники, які на підставі своїх службових обов'язків або за спеціальним дорученням службової особи безпосередньо здійснюють підготовку або видачу офіційного документу.

Суб'єкт прийняття незаконної винагороди (ст. 433 КК Республіки Білорусь) - спеціальний: працівник державного органу або іншої державної організації, який не є службовою особою, на відміну від отримання хабара (ст. 430 КК Республіки Білорусь), суб'єктом якого може бути тільки службова особа.

Тільки неслужбовою особою може бути спеціальний суб'єкт такого злочину проти порядку здійснення економічної діяльності, як комерційний підкуп (ст. 252 КК Республіки Білорусь). Відповідальність же службової особи приватного підприємства за незаконне прийняття винагороди передбачена ст. 430 "Отримання хабара" КК Республіки Білорусь, так само як і державного службовця.

На підставі зазначеного можна сформулювати науково-обґрунтовані практичні рекомендації по встановленню ознак спеціального суб'єкта злочину - службової особи в ході попереднього розслідування й розгляду кримінальних справ у суді. Зокрема, для правильної кваліфікації службового злочину і в Україні, і в Білорусі необхідно встановити:

- займану особою на момент вчинення злочину посаду і, якщо є, її спеціальне звання;

- впродовж якого часу вона було цією службовою особою (дати призначення на посаду й звільнення з неї, у разі потреби точний час виконання обов'язків);

- законність призначення на посаду й надання службових повноважень;

- за якою ознакою особа відносилася на момент вчинення злочину до службових (була представником влади або особою, яка виконує організаційно-розпорядчі обов'язки, адміністративно-господарські функції й т.д.);

- при тимчасовому наділенні повноваженнями службової особи - точний період, а також характер наданих повноважень;

- якими наказами особу було призначено на посаду й звільнено з неї, якими розпорядженнями, дорученнями й т.п. були надані спеціальні повноваження;

- компетентність службової особи (освіта, досвід тощо), що суб'єктивно дозволяє їй виконувати свої обов'язки;

- усі нормативні джерела, дія яких поширювалася на службову особу при виконанні нею обов'язків у конкретній службовій сфері на момент вчинення злочину, починаючи із законодавчих актів і закінчуючи службовими інструкціями, службовими обов'язками та іншими актами, виданими в організації, на підприємстві, враховуючи при цьому їх дію в часі (дати набуття чинності нормативного джерела, внесення змін і доповнень, припинення його дії), а також дію в просторі (по колу осіб);

- круг повноважень службової особи (на основі аналізу цих законодавчих і інших актів), вичленувавши його права, обов'язки й заборони, починаючи із загальних і закінчуючи приватними.

Важливо розмежувати службові повноваження службової особи та її суто професійні обов'язки, а також

повноваження обвинуваченого та інших осіб.

Ці обставини, що характеризують службову особу як спеціального суб'єкта злочину, необхідно встановлювати й доводити в ході попереднього розслідування та судового розгляду кримінальної справи, а також викладати в постанові про притягнення як обвинуваченого й у вирокі суду. Тільки конкретне звинувачення дозволяє суду ухвалити законний і обґрунтований вирок.

Література

1. О судебной практике по делам о преступлениях против интересов службы (ст.ст. 424-428 УК): постановление Пленума Верховн. Суда Респ. Беларусь, 16 дек. 2004 г., № 12: в ред. постановления Пленума Верховн. Суда Респ. Беларусь от 02.06.2011 г. // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО "ЮрСпектр", Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. - Минск, 2013.

2. Уголовный кодекс Республики Беларусь: с изм. и доп. по состоянию на 24 окт. 2013 г. - Минск: Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь, 2013. - 304 с.

3. О судебной практике по делам о взяточничестве: постановление Пленума Верховн. Суда Респ. Беларусь, 26 июня 2003 г., № 6: в ред. постановления Пленума Верховн. Суда Респ. Беларусь от 24.09.2009 г. // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО "ЮрСпектр", Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. - Минск, 2013.

4. Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь / Н.Ф. Ахраменка [и др.]; под ред. А.В. Баркова, В.М. Хомича. - 2-е изд., с изм. и доп. - Минск: ГИУСТ БГУ, 2010. - 1064 с.

5. О соответствии Конституции положения пункта 3 части четвертой статьи 4 Уголовного кодекса Республики Беларусь и основанной на нем практики применения понятия должностного лица по признаку совершения юридически значимых действий: Заключение Конституционного Суда Респ. Беларусь, 12 нояб. 2001 г.; № 3-129/2001 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. - 2001. - № 108. - 6/305.

6. Барков А. Трактовка должностного лица по признаку совершения юридически значимых действий / А. Барков // Юстыцыя Беларусі. - 2008. - № 8. - С. 28-31.

7. О судебной практике по делам о преступлениях, связанных с созданием и деятельностью организованных групп, банд и преступных организаций: постановление Пленума Верховн. Суда Респ. Беларусь, 25 сент. 2003 г., № 9 // Судовы веснік. - 2003. - № 4. - С. 4-6.

Лосев В.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін*

*Брестського державного університету
імені О.С. Пушкіна*

Надійшла до редакції: 03.06.2013

УДК 347.795.3

ДОГОВОРИ МОРСЬКОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ

Ульянов О. І.

Коваль І. І.

Географічне положення України стимулює розвиток її транспортно-логістичного потенціалу, інтеграцію у світову транспортну систему, насамперед, як країни, що має можливість забезпечити транзитні перевезення вантажів, що проходять через центр Європи найкоротшим шляхом.

Морський транспорт є важливою галуззю економіки України. Його ефективне функціонування є необхідним чинником становлення України як морської держави, сталого розвитку її транспортно-дорожнього комплексу й економіки загалом.

Важливе місце у сфері морських перевезень займає договірне регулювання відносин, які виникають між перевізниками й пасажирями, вантажовідправниками та отримувачами вантажу.

Світова практика свідчить, що до основних особливостей морських транспортних перевезень відносять:

- різноманіття способів перевезення вантажів (перевезення вантажів навалом (зерно, руда, вугілля й т.п.); перевезення наливних вантажів (нафта, нафтопродукти, добрива й т.п.); контейнерні перевезення; перевезення великогабаритної й великотоннажної продукції);

- значна кількість посередників (морські перевізники працюють напряму лише з замовниками, що здійснюють значні обсяги поставок), тому інтереси вантажовласника (одержувача) представляє експедитор;

- більша частина перевізників зареєстровані за кордоном (93,3 % вантажів в Україну прибули на судах іноземного флоту);

- більша частина морських портів має чітку спеціалізацію, що зумовлює певні особливості постачання товарів;

- значна частина транзиту в загальному обсязі вантажопотоку (біля 25 %);

- широка географія руху вантажів [1, 204].

Особливості перевезення вантажів морським транспортом зумовлюють специфіку договорів перевезення, які укладаються в зазначеній сфері. Визначення особливостей, правової природи окремих видів договорів морського перевезення, сучасного стану правового регулювання відносин у зазначеній сфері має важливе не лише теоретичне, а й практичне значення, та зумовлює актуальність дослідження.

Слід відзначити, що в наукових працях приділяється увага дослідженню окремих видів договорів морського перевезення, розкриваються їх ознаки тощо. Серед наукових робіт, присвячених проблематиці договорів у сфері морського перевезення, слід відзначити праці: В.В. Вітрянського, В.В. Демиденко, Т.Р. Короткого, М.І. Котлубай, В.Г. Кухарчик, Є.Г. Сивопляс, Є.Г. Стрельцовой, О.М. Шемякіна та ін.

Послуги торговельного флоту з перевезення пасажирів і вантажу надаються виключно на договірній основі й регулюються особливим субінститутом перевезення - договором морського перевезення.

Правові засади укладання й виконання договорів перевезення закріплено в Цивільному кодексі України, Господарському кодексі України, Кодексі торговельного мореплавства тощо.

Так, відповідно до ст. 909 Цивільного кодексу України за договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату [2].